

Klimatångest och flygskam – nu omprövas normerna

● Klimatångest och flygskam – det är numera vanliga ord i det offentliga samtalet. Men hur stor del av bördan är individens – och inte företagens och politikernas – att bära?

För några år sedan skyltade man gärna med sina medlemskort hos olika flygbolag. Finnair, SAS och Norwegian. Ju mer man flög, desto fler förmåner fick man.

Men på bara ett par år har pendeln svängt. I dag försöker man dölja sitt flygande så gott det går, och den som inte bryr sig om konsekvenserna av sina flygresor klassas som okunnig och omedveten.

Det samma gäller köttätandet. Om man för tio år sedan fick svara på frågan "varför är du vegetarian?" är en vanligare fråga i dag "varför äter du kött?".

Klimatmedvetenheten har nu också spridit sig till personer som för bara några år sedan inte brydde sig om klimatfrågan över huvud taget, säger Ahmed Al-Qassam, pr-konsult på Westanders Klimat- och energienhet.

Den blev en boom för ungefär ett och ett halvt år sedan. Al-Qassam tror att det ironiskt nog var president Trump som blev startskottet.

– När han bestämde att USA ska lämna Parisavtalet insåg man på allvar att det finns människor som förnekar klimatkrisen och motarbetar det internationella klimatsamarbetet.

ISVERIGE har klimatdebatten formigen exploderat. Sextonåriga Greta Thunberg har sedan i september skolstrejkat för klimatet och startat en global rörelse, människor byter ut Thailandsresan mot lokala resmål och klimatfrågan är numera ett givet inslag i medierna. Det nyaste inslaget i klimataktivismen är Instagram-kontot "Aningslösa influencers". De hänger ut influencers – personer med många följare på sociala medier – som flyger kors och tvärs över jorden utan att tänka på sina koldioxidutsläpp.

– Vi granskar svenska influencers med minst 20 000 följare. Vi har riktat in vår opinionsbildning på flygande och hur influencers inspirerar fler att flyga långt. Politiska och tekniska landvinningar tar tid, men att exempelvis avstå från en nöjesflygresor till Thailand ger direkt stora vinster för miljön. Det är allas moraliska ansvar att ta tag i klimathotet, skriver perso-

Det viktigaste för att vi ska börja leva mer hållbart är att rådande normer förändras, säger Oksana Mont. I dag stöder de sociala normerna till exempel bilinnehav, köttkonsumtion och exotiska semester mål. FOTO: PRIVAT

nerna bakom kontot – som vill vara anonyma – till SPT.

Kontot rapporterar till exempel att mode- och resebloggaren Angelica Blick förra året flög lika mycket som 146 personer tillsammans. Och kritiken har gett resultat – många utpekade influerare har lovat att bättra sig.

I JÄMFÖRELSE MED FINLAND är klimatdebatten mycket mer synlig i Sverige, men samtidigt är den starkt individfokuserad. Mycket handlar om individuella val i stället för ökad press på politiker, företag och industri.

– Klimatfrågan får allt större plats, men ansvaret har landat för mycket på individen. Det har i sin tur skapat en utbredd klimatångest. Vi matas med information om hur dåligt allting är men inte med lösningar. Uppmaningen att ta ansvar för klimatet riktas till alla i stället för till de grupper som faktiskt står för de stora föroreningarna, såsom den köpstarka övre medelklassen, säger Al-Qassam.

NÄR INSTITUTET för de inhemska språken i december publicerade sin finska nyordslista fanns ordet "klimatångest" med på listan. I Sverige har denna ångest redan fått fotfäste. Var tredje ung svensk kvinna lider av klimatångest, enligt en undersökning av WWF.

Men att unga är oroliga för klimatet är inget nytt, säger Maria Ojala vid Örebro universitet. Hon har

i över tio års tid forskat i hur barn, tonåringar och unga vuxna hanterat sin oro för klimatet.

– Både mina egna och andras tidigare studier visar att unga redan länge varit oroliga över klimatet, men kanske inte direkt pratat om det. Det behövdes en utlösande faktor för att de skulle agera på den oron, och den kom troligtvis med Greta Thunberg, sommarhettan och medias rapportering, säger Ojala.

Orsaken till att det är just unga som oroar sig för klimatet kan vara att de inser att det är deras framtid det handlar om, säger hon.

– Klimatfrågan känns ofta så långt ifrån oss psykologiskt, men för dagens unga kommer förändringen att ske under en tidsperiod när de själva är i livet.

Unga tjejer har mest klimatångest, medan äldre män oroar sig minst, visar en undersökning gjord av Sifo. Det kan förklaras av att unga tjejer hyser mer värderingar kopplade till global rättvisa, fred och jämlikhet, säger Ojala.

– Också könsidentitet är viktigt, redan unga killar argumenterar för att de är "köttmän" och kopplar det till manlighet. Siffrorna kan också handla om att tjejer är mer benägna att erkänna sin oro än killar.

ATT UNGA är oroliga över klimatet betyder ändå inte att de mår dåligt över det, säger Ojala, som är kritisk till ordet "klimatångest". Ångest är passiviserande medan oro kan vara engagerande, och många unga som oroar sig över klimatet känner samtidigt att de kan påverka problemet. Många tycker nu att klimatoron borde flyttas över från enskilda individer till politiken.

Visst, det är bra att individer sopsorterar, äter mindre kött och flygvägrar, men beslutsfattare och

Unga är mest oroliga över klimatet, men många upplever samtidigt att de kan påverka problemet, säger Maria Ojala, som i över tio års tid forskat i hur barn, tonåringar och unga vuxna hanterat sin oro för klimatet. FOTO: PRIVAT

lagstiftare måste ta ett större ansvar för en hållbar konsumtion. Ofta är det inte ens möjligt för den enskilde individen att byta till en hållbar livsstil, säger Oksana Mont, som forskar i hållbar konsumtion och livsstil vid Lunds universitet.

– Vi som hushåll styr över 40 procent av våra utsläpp, men på över 60 procent har vi ingen påverkan alls. Vi kan välja vilken mat vi köper och vilket transportmedel vi använder, men i 60 procent av fallen väljer staten för oss i form av till exempel infrastruktur.

Problemet med att lägga skulden och ansvaret för klimatet på individen är att individen ges så mycket motstridig information.

– Först säger regeringen att vi måste leva mer hållbart, sedan blir det en ekonomisk kris och politikerna säger att vi måste konsumera oss ur krisen. Å ena sidan är vi instängda i en struktur där vi inte kan påverka så mycket, å andra sidan bombarderas vi med motstridiga budskap. Trots att jag forskar i hållbar konsumtion brottas jag ständigt med olika köpval: ska jag köpa ekologiska eller lokalproducerade produkter, kravmärkta eller rättvisemärkta? säger Mont.

TROTS ATT vi har mycket information så väljer vi inte alltid rätt, och därför ligger ansvaret för en hållbar konsumtion hos politikerna, säger Mont.

– Rökförbudet är ett bra exempel. Trots att varje cigarettpaket var försett med varningar hade det ingen verkan alls. Sedan blev det förbjudet att röka inomhus och på offentliga platser och plötsligt förändrades normen helt. Rökförbudet visar att normer kan förändras nästan över en natt.

Politiker är ofta rädda för att gå in

och påverka individens val, men individer är positiva så länge de erbjuds ett lika bra alternativ.

Förbundet mot glödlampor skapade till exempel inga större problem, då de nya, miljövänliga lamporna fungerade lika bra.

– Genom att sprida information och öka medvetenheten bland konsumenterna kan man bara förändra konsumtionen till en viss del. För en hållbar förändring krävs det ändå ekonomiska styrmedel såsom höjda flygskatter, mer miljövänlig teknologi och miljövänliga tjänster, och att man byter ut fossila bränslen, säger Mont.

DET VIKTIGASTE för att vi ska börja leva mer hållbart är att rådande normer förändras. I dag stöder de sociala normerna till exempel bilinnehav, köttkonsumtion och exotiska semester mål.

– I dag förväntas man till exempel som forskare att delta i konferenser runt om i världen. Om normen vore att i högre grad utnyttja teknologin och uppmuntra forskare att delta via nätet så skulle färre flyga land och rike runt.

Det stora, överhängande budskapet i klimatkrisen är att västvärlden måste minska sin konsumtion. Det betyder att också produktionen måste minska, vi måste förbereda oss på en övergång till långsam tillväxt. Det här motverkas av vårt kapitalistiska samhälle. Nu behövs forskning som visar att ett hållbart samhälle är möjligt, säger Mont.

– Då kan man lobba för det här hos politikerna. Vi behöver modeller för och positiva exempel på att vi kan minska produktionen och arbetstiden och ändå tillhandahålla befolkningen samma tjänster, och i slutändan nå rimligt välstånd för alla.

SPT/HEIDI HAKALA

”För en hållbar förändring krävs det ändå ekonomiska styrmedel såsom höjda flygskatter, mer miljövänlig teknologi och miljövänliga tjänster, och att man byter ut fossila bränslen.” OKSANA MONT